Yayın Raporu

BEKLENMEYEN ARIZALAR

Değerli Okurlar,

Bir önceki sayımızın bu sütununda, Genç Fırat'ın; mizanpaj, baskı tekniği ve kâğıt kalitesi bakımından mükemmel bir çizgi tutturması için uğraş verdiğimizi belirtmiştik. Nisan sayımızı da bu doğrultuda dizayn edip baskıya hazır hale getirmek üzereyken bilgisayarımızda ortaya çıkan bir arıza, gazetemizin süresi içinde çıkışını engelledi. Böylece, tabii olmayan arizi bir durumdan ötürü iki sayımızı birleştirmek zorunda kaldık. Öteden beri gazetesinin peryodu üzerinde titreyen bir editör için, bu fiili durumun kabullenilmesi kolay olmasa da sineye çekilmesinden başka yol gözükmüyor.

Dikkatinizi çekmiştir, geçen sayımızdan başlayarak gazetemizin mizanpaj ve -özellikle- başlıklarında kullanılan hurufatta kısmi bir yeniliğe yönelmiş bulunmaktayız.

Daha önce de bu sütunda değindiğimiz gibi, gazetemizin uzun soluklu bir yayın organı kimliğine kavuşması için gerekli olan altyapıyı oluşturma çabası içinde bulunuyoruz. İşte geçen sayımızdan başlayarak görsel açıdan yöneldiğimiz yenilikler de bu altyapı imkânlarının bir yansıması olarak görülmelidir.

Genç Fırat'ın elinizde bulunan sayısına gelince... Gazetemizin vitrini sayılan 1. sayfası, her zaman olduğu gibi, kurumumuz ekseninde ortaya çıkan haberleri çerçeveliyor.

İkinci sayfamızda yer alan "Hazar Gölü'ndeki Batıkkent Üzerine" isimli makalesinde Arş.Gör.Ali Yiğit, üzerinde spekülatif tartışmaların eksik olmadığı bir konuyu belgelerle açığa kavuşturuyor. Kültür ve Sanat sayfalarımızda her zaman olduğu gibi, ilgili haber ve yorumlarla müzik sütunları yer almaktadır. Gazetemizin ilgi toplayan sayfalarının başında gelen Bilim-Teknik Sayfası'nda ise, Prof.Dr.Sami Özçelik, "Bitkisel Antibiyotikler-Fitonsitler" başlıklı makalesinde halk sağlığını yakından ilgilendiren bir konuyu irdeliyor. Doç.Dr. Bülent Şen, yine aynı sayfada uzmanlık alanıyla ilgili bir konuyu, "bakterileri" inceliyor. Spor Sayfamızda ise, Okt.Şevki Çapan ideal bir sporcunun bedensel yapısının ne olması gerektiği üzerinde duruyur.

Bir öğretim yılının sonunda, Üniversitemizin çeşitli fakülte ve yüksekokullarından mezun olan öğrencilerimizle tüm okurlarımıza sağlık ve esenlikler dileriz.

Genç Fırat

Genç Fırat
Fırat Üniversitesi Aylık Öğrenci Gazetesi
Fırat Üniversitesi Adına Sahibi:
Rektör Prof. Dr. Arif ÇAĞLAR
Genel Yayın Yönetmeni ve Yazışleri Sorumlusu:
Hayrettin AYAZ
Haberleşme Adresi:
F.Ü. Basın Merkezi - ELAZIĞ
Dizgi-Pikaj:
F.Ü. Tesisleri
Baskı:
TAKAV Matbaacılık, Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.
Tel: 286 82 58 Fax: 287 51 73
ANKARA
Baskı Tarihi:
30 Mayıs 1992

Hazar Gölü'ndeki Batıkkent Üzerine

Hazar Gölünün 19. asrın başlarında, bugünkü seviyesinden en az 20-30 m.daha aşağılarda bulunduğu ve hem alan, hem de şekil olarak bugünkünden farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Son zamanlarda bazı basın yayın organlarında bu konunun "batık kent" adı altında işlenmesi ilgiyi daha da artırmıştır. Ancak ilginin artması oranında, yanılgılar da artmıştır.

Arş.Gör. Ali YİĞİT / Fen-Ed. Fak. Coğ. Böl.

Efsane;"Başlangıçta tabiât-üstü nitelikler gösteren kimselerin hayâtlarını, sonraları da halkın hayâl gücünü veyâ şâirlerin ortaya koydukları eserlerin tesiriyle şekil değiştirmiş tarih olaylarını anlatan, hârika nitelikdeki hikâyeler."[1] diye tanımlanmaktadır. O hâlde efsaneleri, yaşanmış olayların halkın hayâl gücü ile değiştirilmiş şeklidir diye düşünmek sanırım yanlış olmaz. İşte Hazar Gölü için anlatılan efsaneler de bir gerçeği, değişik şekillerde aksettiren hikayeler şeklindedir. Hazar Gölü hakkında değişik zamanlarda, farklı kültürden insanlardan derlenen iki ayrı efsanenin işlediği konu aynıdır. Yani göl içinde yer alan bir adadaki yerleşmenin, gölün suları altında kalması.[2] İşte bu efsanelere konu olan olay Hazar Gölünü bilen hemen her kesin dikkatini çekmiş ve merak konusu olmuştur. Son zamanlarda bazı basın yayın organlarında bu konunun "batıkkent" adı altında işlenmesi ilgiyi daha da artırmıştır.[3] Ancak ilginin artması oranında, yanılgılar da artmıştır. Nitekim KARSLIOĞLU, batıkla ilgili tek yazılı belgenin Evliya Çelebinin Seyahatnamesindeki bir parağraf olduğunu ve sulara gömülüşünün tarihlenemediğini belirtmektedir.[4] Halbuki basit bir araştırma sonucunda bile bir çok bilgiye ulaşmak mümkündür.

Biz bu yazımızda, yaptığımız kısa bir literatür taraması sonucunda elde ettiğimiz bilgileri fazla bir yorum yapmadan sıralayacağız.

Su seviyesinin yükselmesi:

Elde edebildiğimiz bilgilere göre, Hazar Gölünün 19.asrın başlarında, bugünkü seviyesinden en az 20-30 m. daha aşağılarda olduğu ve hem alan hem de şekil olarak bugünkünden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Dupré'nin verdiği bilgilere göre; gölün eni ile boyu arasındaki oran 1/2'dir.[5] Halbuki bugün bu oran 1/5 civarındadır.

İşte 19. asrın başlarında seviye, alan ve şekil olarak bugünkünden farklı olan Hazar Gölü'nde, 1830'lu yıllarda sular yükselmeye başlamıştır. Bu yükselişi aşağıda sıralayacağımız belgeler kanıtlamaktadır.

Mayıs 1838'de MUHLBACH, gölün yıllık artan su baskınlarından bahseder ve 70-80 ayak (20 m.) daha yükselmesi halinde sularının Dicle'ye akabileceğini belirtir.[6] Yine aynı yıl yazdığı bir mektupta[7] MOLTKE, Gölcük Dicle'nin doğduğu yerin ta yanı başındadır, fakat bu nehirle hiç bir bağlantısı yoktur demektedir. Bu yıllarda Hazar Gölü'nün seviyesi 1230m. civarında olmalıdır.

1847 Ekiminde HOMMAIRE de Hell, manastır bakiyesi olan bir adayı zikreder ve orda vaktiyle bir köyün olduğunu fakat sular al-tında kaybolduğunu anlatır.[8] Bu tarihte köy terk edildiğine göre, gölün seviyesi 1240 metreyi aşmış olmalıdır.

TOZER 19 Ağustos 1879'da gördüğü göl için; bir kaç seneden beri sularının kararlı bir şekilde yükseldiğini ve bir iki yıl önce bir çukurdan taşarak Dicle'ye doğru aktığını ve bir çok zararlara yol açtığını anlattıklarını, gölün ayağını genişleterek bir kanal açma çalışmasını gördüğünü ve çalışmanın iki yıl önce başladığını öğrendiğini belirtir.[9]

1301 (1883-84) tarihli Mamüratü'l-Aziz Salnamesinde, mecrası bilinmeyen gölün, önceleri bu kadar büyük olmadığı, 40-50 seneden beri yükselerek bir köyü tamamen ortadan kaldırdığı, köyün kilisesinin gölün ortasında görülmekte olduğu belirtilmekte ve gölün önceden tabanında bir gideğeninin bulunup da, bunun sonradan darlaşarak kapanmış olabileceği şeklinde yorum yapılmaktadır. Bu ifadeler benzer şekillerde 1302, 1305 ve 1307 tarihli salnamelerde de tekrarlanmaktadır.

1883'de göl çevresinde ayrıntılı bir inceleme yapmış olan coğrafya profösörü WUNSCH, Gölcük köyü önlerindeki adada eski bir kilisenin olduğunu, yaşlı insanlardan, vaktiyle bu kiliseye ulaşıldığını ancak göl sularının yükselmesi sonucunda ulaşılamaz hale geldiğini öğrendiğini belirtir. Kendisi de gölün kuzey kıyısındaki Hafız köyü (şimdi Resul mahallesi) önlerinde suyüzeyinden 1 m. kadar aşağıda duran, bir kısmı kurumuş bir kısmı hala canlı ağaçları gördüğünü belirterek bunların yaklaşık 50 yıllık ağaçlar olduğunu kaydetmektedir.[10]

Doğu Anadolu göllerinin seviye değişmelerini ayrıntılı bir şekilde inceleyen ve 1888'de yayımlayan SIEGER, Gölcüğün 1840'dan sonraki yükselmesinin kesin olduğunu ancak bunun 1840-50 yılları arasındaki 10 yıllık devresinin iklimsel nedenlere dayandığını zikretmektedir.[11]

Harput Amarikan kollejinin müdürlüğünü de yapmış olan ünlü coğrafyacı HUNTINGTON 1902'de yayımlanan makalesinde, göl sularının yıldan yıla yükselerek çevresindeki köyleri kapladığını ve köylülerin adayı terk ederek kıyıya taşınmak zorunda kaldıklarını hikâyeleştirerek anlatır ve 1878'de suların manastıra eriştikten sonra Dicle'ye akmaya başladığını kaydeder ki, bu tarihi diğer seyyahlar ve salnameler de teyid ederler. Bu son yükselişin kalıcı olduğu ve günümüze kadar devam ettiği malumdur. Ancak 1957 ve 1959 da tamamlanan Hazar Elektrik Santrali faaliyete geçene kadar Hazar Gölünün seviyesi hep 1248 m. civarında kalmış ve santrale su alınmaya başlanmasından sonra 10 m. kadar düşmüştür. 20 senden beri de 1238-40 m. arasında değişmektedir.

Gölcük Kilisesi:

Gölcük adasında yer alan kilisenin 11.yy. sonu 12.yy. başlarında katholikosluk makamı olduğu ve "Surp Nişan", "Göl Şatosu", "Cowk" ya da "Dzowak" ismiyle anıldığı anlaşılmaktadır. SAINT-MARTIN'e göre; gölün ortasındaki "cowk" isimli kaleye 11.yy. sonlarında Arsakidler sülalesinden prensler hakim olmuş ve en son "Pahlavuni" lakabıyla tanınan patrik III. Gregor Magistros 1125 yılında kalenin hakimiyetini elegeçirmiştir. Türklerin bölgeye hakim olmalarından sonra, Patrik IV.Nerses 1166 yılında patriklik makamını Rum Kale'ye taşımıştır.[12] İNCİCİYAN'da buradaki kilisenin XII.yy.da bir vakit katholikosluk makamı olduğunu ve "Göl Şatosu" adını taşıdığını belirtmektedir.[13] Bu kilisenin sonraki yıllarda da, bazı kutsal eşyaları barındırdığı inancından dolayı önemini koruduğu anlaşılmaktadır. Polanyalı Simeon (1608-1619), gölün içinde Surp Nişan adını taşıyan bir kilise ile bir köyün olduğunu, sandalla adadaki köye gittiğini ve akşam ayinine katıldığını, burada saklı bulunan ve kutsal sayılan haçı ricası üzerine kendisine gösterdiklerini kaydeder.[14] Ayrıca Evliya Çelebi de eski devirlerde Hristiyan milletinin taptığı merkebin mumyalanarak bu manastırın içinde yerin altına saklanmış olduğunu belirtmektedir. Adanın en yüksek yerine yapılmış olan kilisenin, adayı suların kaplamasından sonra da bir müddet göl ortasında kaldığı ve sonradan harabe hale gelerek yıkıldığı anlaşılmaktadır. Bazı basın organlarında kilisenin askeri uçakların deneme atışları sonucunda yıkıldığını belirten yazılar çıkmıştır.[15] Fakat Temmuz 1910'da Gölcük köyünde iki gün dinlendiğini belirten HANDEL-MAZZETTİ, Gölcük köyünün 1 km. kadar önünde Surp Nişan adasında kilise harabelerinin bulunduğunu belirtmektedir.[16] Bu tarihte harabe olan kilisenin bundan 40-50 sene sonraki olaylara bağlanması doğru olamaz.

Gölcük köyü

1518 (924 H.) yılı Tahrir Defterine göre Gölcük (Gölcük-i Ulyâ) 43 hâne, 17 ferd, 1523'de 54 hâne, 20 ferd, 1566'da 91 hâne, 35 ferd'dir.[7] Evliya Çelebi köyün tahminen 300 haneli olduğunu belirtmektedir ki, bu rakamın mübalağalı olduğu aşikârdır. İNCİCİYAN 1804'de köyün 60 haneli olduğunu, 1807'de DUPRÉ 50 ailenin yaşadığını kaydetmektedirler. Bu iki yazarın verdiği rakamlar gerçeğe daha yakındır. 1312(1895) tarihli Mamüratü'l-Aziz Salnamesinden Gölcük köyünün 119 hâne ve 235'i erkek, 224'ü kadın, toplam 459 nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu rakamların köye bağlı birimleri de kapsaması muhtemeldir. Ayrıca bu tarihlerde köyün adanın karşısında göl kıyısına taşınmış olduğunu yukarıda belirtilmiştik.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesinde, köyün tüm halkının boyacı ve terzilerden oluştuğu belirtilmektedir. İNCİCİYAN'da köy sakinlerinin ekseriyetle dokumacılık, boyacılık ve terzilikle meşgul olduklarını, köyün tarla ve bahçelerinin gölün etrafında olduğunu, buraya kayıkla gidilip gelindiğini belirtmektedir. 218 Numaralı Harput Şer'iyye Sicilinde yer alan 11 Şehval 1250 (31 Ocak 1834) tarihli Gölcük Köyü sakinlerince yazılmış olan bir dilekçede; köylerinin sularla çevrili olduğu, ziraat yapacak alanlarının kalmadığı, sadece terzilikle meşgul olduları ve köy sakinlerinin bir kısmının Hoh köyüne göç ettiği kaydedilmektedir.

Tüm bu bilgilerden Gölcük köyünün 50-60 haneli olduğu ve dokumacılık, boyacılık ve terzilik gibi işlerle uğraştıkları ve gölün etrafında bir miktar tarla ve bahçelerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Kısacası köyün önceleri adada yer aldığı, suların yükselmesinden sonra kıyıya taşındığı ve 1900'lü yılların başına kadar varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Sonuç

Yukarıda sıralamaya çalıştığımız seyyah notları, tahrir defterleri, şeriye sicilleri ve salnamelerde yer alan bilgiler bize Hazar Gölü sularının 1830-1880 yılları arasında mütemadiyen yükselerek bugünkü seviyesine ulaştığını ve bu arada Gölcük köyünü ve belki daha başka yerleşmeleri de suları altına aldığını göstermektedir.

Coğrafi açıdan böyle bir yükselmenin iki nedeni olabilir. Ya gölün gideğeni kapanmıştır ya da göle öncekine göre daha fazla su gelmeye başlamıştır. HUNTINGTON gölün yer altında bir gideğeninin olup da bunun sonradan kapanmış olabileceğini belirtmektedir. Sanırım aynı yazarın etkisinde kalınarak Salnâmelerde de benzer görüşlere yer verilmiştir. Fakat ikinci ihtimal de mümkündür. Çünkü, bilindiği gibi Hazar Gölü tektonik bir hat üzerinde bulunan bir çöküntü gölüdür ve zaman zaman şiddetli depremlerle sarsılmaktadır. Depremler sonucunda bazı kaynakların suyunun kesildiği ve birtakım yeni kaynakların ortaya çıktığı bilinen bir olaydır. Bugün Hazar Gölü büyük ölçüde kaynak sularıyla beslenmektedir. Belirtilen yıllarda bölgede büyük depremlerin yaşanmış olduğu da bilinen bir olaydır.[18] Sanırım bu depremler sonucunda ya gölün gideğeni kapanmış ya da göle eskisine göre daha fazla su karışmaya başlamıştır. Belki her iki olay birden gerçekleşmiştir. Her ne sebeple olursa olsun Hazar Gölünün belirtilen tarihler arasında en 20-30 m. yükselmiş olduğu kesindir.

KAYNAKÇA

1- Yeni Türk Ansiklopedisi, c.2. s.757. İSTANBUL,1985.

2- HUNTINGTON, E.1902-"The valley of upper Euphrates River and its people", Bull.of the Amer. Geogr. Soc. sayı 34, s.388-389,NEW YORK. ve GÖRKEM, İ.1989-"Hazar Gölü (Elazığ-Sivrice) Üzerine Anlatılan Efsâneler" Fırat Havzası II.Folklor ve Etnografya Sempozyumu s.131-143,ELAZIĞ.

3- Cumhuriyet Dergi, TV'de "Fıratın Türküsü" belgeseli,TV Dergisi Proğramı vs.

4- KARSLIOĞLU, E.1991"Hazar Gölünde Bir Efsane Gerçekleşiyor" Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Dergisi, sayı:3, s.10-11,

5- DUPRÈ,A.1819-Voyage en Perse, fait dans les années 1807, 1808 et 1809 en traversant l'Anatolie et Mésopotamie.cilt 1, s.57. PARIS.

6- RITTER,C.1843-Die Erdkunde von Asien cilt 10, s.104-107,BERLIN.

7- Feldmareşal Helmuth von MOLTKE, Türkiye Mektupları.(çev.H.ÖRS) Remzi Kitabevi, İst.1969.s.167

8- HOMMAIRE de Hell,X.1854- Voyage en Turquie et en Perse, exécute en 1846, 1847 et 1848. cilt I.s.433, PARIS.

9- TOZER, H.F.1881-Turkish Armenia and Eastern Asia Minor. LONDON.s.238-246

10- WUNSCH,J.1885-"Die Quelle des Westlichen Tigrisarmes und der See Gölldschik", Mitt.der.k.k.Geogr.Gesel.Bd.28,s.1-21,Wien.

11-SIEGER,R.1888-"Die Schwankungen der hocharmenischen Seen seit 1800 im Vergleich mit einigen verwandten Erscheinungen", Mitt.-der.k.k.Geogr. Gesel. Bd.31,s.161 163,-Wien.

12- SAINT, MARTIN,J.1819-Mémoire Historique et Géographique sur l'Arménie. cilt I.s.64,196,442,PARIS

13- İNCİCİYAN,L. 1804-Coğrafya cilt. 1s. 240, VİYANA.

14-ANDREASYAN,H.D.1964-Polanyalı Simeon'un Seyahatnâmesi (1608-1619), İ.Ü.Edb.-Fak.yay.1073,İSTANBUL.

15- Cumhuriyet Dergi, sayı:205, s.14-15,11 Şubat 1990.

16- HANDEL-MAZZETTİ,H.F.v.1912-"Zur Geographie", Petersmann Mitteilungen, sayı 58s.133-137.

17- ÜNAL,M.A.1988-XVI. Yüzyılda Harput Sancağı(1518-1566),ANKARA.

18- 1789-90, 22.7.1866, 1875, 1878 ve 1889'da bölgede büyük depremler olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.PINAR,N.-LAHN,E.1952: Türkiye Depremleri İzahlı Kataloğu.T.C.Bayındırlık Bakanlığı, Yapı ve İmar İşleri Reisliği Yayınları seri:6 sayı:36, ANKARA.